

УДК 378.147

О. Г. ПАВЛОВА

м. Харків

elen.pavlova@gmail.com

ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті представлено аналіз психолого-педагогічної літератури з питання формування професійної діяльності вчителів початкової школи. Розглядаються поняття «професійна підготовка», «педагогічна діяльність» та її характеристика. Виокремлено основні функції педагогічної діяльності, особливості фахової підготовки майбутніх педагогів, систему загальних вимоги до особистості вчителя. Проведено аналіз різноманітних підходів до визначення сутності професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи та основні її складові. Визначено зміст професійної підготовки майбутнього вчителя.

Ключові слова: майбутні вчителі початкових класів, професійна підготовка, педагогічна діяльність.

На початку XXI століття, намагаючись вийти на рівень світових стандартів, перед Україною постало важливе питання трансформації суспільного розвитку та радикальних перетворень у галузі освіти. Підготовка майбутнього вчителя спрямована на реалізацію державної політики стосовно формування і розвитку майбутнього покоління, через що заслуговує на особливу увагу. Завдяки педагогічній діяльності не переривається зв'язок поколінь, розвиток суспільства чи окремої людини.

Від рівня підготовки майбутнього фахівця залежить його професіоналізм і якість професійної діяльності, а це не що інше як кінцевий результат формування і розвитку особистості молодого покоління, тому на сучасному етапі розвитку національної системи педагогічної освіти зростають вимоги до підготовки вчителя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу стверджувати, що підготовка майбутнього вчителя до професійної діяльності є досить складним процесом, який став об'єктом наукових досліджень у філософії, психології, педагогіці. Великий внесок у розв'язання даної проблеми зробили Н. В. Кузьміна, В. О. Сластьоніна, О. І. Щербакова, О. О. Абдуліна, І. М. Богданова, Н. М. Боритко, В. І. Лозова, Н. Г. Ничкало, Г. Д. Панченко, Г. С. Сухобська, Н. Ф. Тализіна, Г. В. Троцько, М. Л. Фрумкіна, Р. І. Хмельюк, Н. А. Шайденко, М. Д. Ярмаченко, Л. В. Войтко, О. В. Киричук, В. А. Семиченко та

ін. Особливості професійної підготовки вчителя початкової школи розкриті в дослідженнях А. М. Алексюка, В. І. Бондаря, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюна, Л. Г. Коваль, С. Н. Лисенкової, С. М. Мартиненко, О. Я. Савченко, Л. О. Хомич, М. М. Фіцули та ін. Проте питання стосовно педагогічної підготовки потребують подальшого детального обґрунтування й аналізу тому, що окремі її аспекти залишаються вивченими не в повній мірі.

Мета статті – проаналізувати психолого-педагогічну літературу, теоретично обґрунтувати сутність та виокремити основні компоненти професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у педагогічних вищих навчальних закладах.

Прийнято вважати, що основними напрямками підготовки майбутнього вчителя є власне загальнопедагогічна підготовка, як складова усєї системи професійної підготовки та комплекс методологічних, педагогічних, методичних проблем, які ставляться і розв'язуються через залучення студентів вищих навчальних закладів до практичної педагогічної діяльності, спрямованої на підвищення рівня їхнього професіоналізму. Проте ми можемо спостерігати неоднотайність з цього приводу в думках та твердженнях педагогічно-науковців. О. О. Абдуліна, Н. В. Кузьміна, Н. Ф. Тализіна визначають професійну підготовку майбутніх учителів, як процес набуття знань, формування вмінь, необхідних спеціалісту для належного виконання завдань

навчально-виховного процесу. Багато інших науковців (І. М. Богданова, І. А. Зязюн, Е. Е. Карпова, Н. В. Кічук, Н. В. Кузьміна, З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк ін.) розглядають професійну підготовку майбутніх учителів, як процес засвоєння й закріплення загальнопедагогічних та соціальних знань, умінь і навичок.

За педагогічною енциклопедією «професійна підготовка – це сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість успішної роботи з певної професії; процес повідомлення учням відповідних знань й умінь» [1, 573].

Докладний аналіз щодо питання сутності професійної підготовки міститься у праці В. А. Семиченко, яка розглядає її як процес професійного становлення майбутніх фахівців, відповідно меті ВНЗ, необхідності включення студента у навчально-виховну діяльність для досягнення позитивного результату [2, 4–10].

О. О. Абдуліна характеризує загальнопедагогічну підготовку майбутнього вчителя, як цілісний процес навчання студентів у системі аудиторних занять з педагогічних дисциплін і педагогічної практики. Результатом такого процесу має бути певний рівень розвитку особистості майбутнього фахівця, сформованість системи загальнопедагогічних знань, умінь і навичок, яка є загальною, єдиною, необхідною кожному педагогу, зокрема, вчителю початкової школи для реалізації його професійних функцій [3, 55–61].

О. Красовська наголошує, що фахова підготовка педагогів початкової школи потребує всебічної, культурної та мистецької освіченості особистості майбутнього вчителя, формування професійно значущих знань та умінь, здатності до новаторства, творчості та самореалізації [4].

Належна підготовка майбутнього вчителя, а саме отримання у відповідних навчальних закладах професійних знань, умінь та навичок, необхідне для успішного виконання професійної діяльності, зазначає Фіцула М. М. Загальні властивості праці характерні й педагогічній діяльності, за виключенням специфічних особливостей, що пов'язані із працею

педагога з живою істотою, формування її особистості [5, 5–14].

Педагогічна діяльність займає особливе положення в класифікації видів діяльності людини. В умовах оновлення системи сучасної освіти стало актуальним питання виховання вільної, високоморальної, духовної, гуманної, адаптованої, творчої особистості. Це можливо лише за умови співробітництва педагогів та учнів, їх результату и безпосередньо самого процесу діяльності [6, 6].

І. А. Зязюн, зсилаючись на словник психології, дає визначення діяльності, як системі взаємодії суб'єкта з мінливим світом, в процесі якої формується та втілюється в об'єкті психічний образ та реалізуються відносини суб'єкта. Професійну діяльність характеризує, як реалізацію певних суспільних функцій. Також автор зазначає, що професійно-педагогічна діяльність, як і будь-яка інша складається з мети, об'єкта, суб'єкта, результату и безпосередньо самого процесу діяльності [7, 15–22].

М. М. Фіцула визначає педагогічну діяльність, як особливий вид суспільно-корисної діяльності дорослих людей, свідомо спрямованих на підготовку підростаючого покоління до життя відповідно до економічних, політичних, моральних, естетичних цілей [5, 5–14].

Основними характеристиками педагогічної діяльності є суб'єктність та предметність. Відповідно перша характеристика знаходить відображення у активності, визначеності образу педагога, в потребах, установках, емоціях, цілях, направленості, вибіркової діяльності. Друга характеристика відображається соціальною обумовленістю особистості, її зв'язок із свідомістю, фіксованим і закріпленим в схемах, поняттях, соціальних ролях, цінностях, соціальних ролях.

Педагогічна діяльність відрізняється своєю багатогранністю, що в першу чергу підтверджується різноманітністю її функцій, основні з яких виокремили В. В. Федорчук, Н. В. Кузьміна, В. О. Сластьонін, А. І. Щербакова:

- конструктивна (враховуючи вікові та індивідуальні особливості учнів визначити структуру навчального матеріалу, а також організувати та забезпечити всім необхідним навчальний процес);
- організаторська (залучення до різних видів навчальної роботи);

- комунікативна (встановлення ефективних відносин з членами педагогічної діяльності);
- гностична (науковий підхід до вивчення педагогічних явищ) [8, 8–14].

Систему формування готовності вчителя початкової школи О. М. Івлієва визначає, як взаємопов'язані фактори, що підпорядковують всі види і форми навчально-виховного процесу меті підготовки студентів до педагогічної діяльності, забезпечує безперервний і послідовний вплив на майбутніх вчителів, спрямована на набуття ними певних знань, умінь і навичок, особистісно-професійних якостей, необхідних для здійснення успішного навчально-виховного процесу в початковій школі. Автором встановлено, що готовність вчителя початкових класів до педагогічної діяльності – це стійке, багаторівневе утворення, яке включає педагогічну, психологічну, предметну підготовку та сформованість певних особистісно-професійних якостей педагога [9].

Підготовка майбутнього вчителя має плануватися та здійснюватися у відповідності до того, що у своїй професійній діяльності сучасний педагог матиме на меті не лише сформувати знання молодших школярів, але й навчити їх способам одержання цих знань, формувати навчальну діяльність учнів, будувати освіту як систему, що створює умови для самопроекткування і формування багатомірної свідомості, здатності самовизначитися, розвивати в школярів техніку розуміння, мислення, дії, рефлексії [10].

Якщо підсумувати думки дослідників стосовно вимог до сучасного вчителя, зокрема вчителя початкових класів, його особистості, його професійних якостей та підготовки, згадуючи настанови В. Сухомлинського про те, що учитель має володіти науковими знаннями зі свого фаху, знати психологію і педагогіку, мати виховні завдання, володіти основами педагогічної майстерності, можна визначити таку сукупність загальних вимог до педагога-початківця:

1. Любов до дітей, вміння бачити у своїх вихованцях юних громадян з невичерпними потенціальними можливостями.
2. Почуття національної гідності, гордість за свій народ.

3. Чесність, совісність, справедливість, об'єктивність.
4. Витримка, стриманість, терпеливість.
5. Організаторські здібності, вміння працювати з дитячим колективом.
6. Всебічний розвиток.
7. Принциповість і вимогливість.
8. Оптимізм, любов до життя.
9. Чуйність, гуманне ставлення до людей.
10. Творчий склад мислення.
11. Тактовність [11, 19–20].

Погоджуючись з думкою більшості науковців, визначаємо професійну підготовку вчителя початкової школи як процес оволодіння особистістю життєвими компетенціями, загальнонауковими, професійними знаннями і вміннями для успішного здійснення професійної діяльності.

Підготовку майбутнього вчителя на сучасному етапі можна умовно поділити на такі основні складові: загальна підготовка методологічно-розвиваюча); спеціально-професійна (психолого-педагогічна, методична); особистісна підготовка (самовиховання, саморозвиток, самовизначення). Навчальний план підготовки майбутнього фахівця передбачає, що дисципліни психолого-педагогічного циклу займають провідне місце в системі професійної підготовки вчителів. Можемо також окремо виділити загальнопедагогічну підготовку як елемент загальної, спеціально-професійної та особистісної підготовки майбутнього вчителя, результатом якої є оволодіння студентами певним рівнем змістовно-процесуальних та наукових основ педагогічної діяльності, формування у них комплексу загальнопедагогічних знань, умінь, навичок [12, 35–38].

Упродовж десятиліть у проблемному полі науково-педагогічних досліджень знаходиться питання пошуку ефективних шляхів забезпечення необхідних умов для вдосконалення процесу формування й розвитку педагога, як висококваліфікованого фахівця. Проаналізований матеріал, дає змогу зробити висновок про велику кількість різних підходів до змісту професійної підготовки майбутнього вчителя. Але відсутня чітка позиція щодо задоволення особливостей підготовки майбутніх вчителів початкової школи. Основне завдання вищих педагогічних навчальних закладів з

цього питання полягає не в акцентуванні передачі знань, а в створенні мотивації освіти, особистісному самовдосконаленні, активізації життєвої позиції, вихованні у студентів професійних якостей. Це дозволить надалі подолати об'єктивно чинне протиріччя між потребою суспільства у вчителях початкових класів з високою якістю підготовки та недостатнім рівнем сформованості професійної мотивації випускників до педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Педагогическая энциклопедия / Гл. редактор Каирова А. И. — М. : Сов. Энциклопедия, 1988. — Т. 3. — С. 573.
2. Семиченко В. А. Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза : уч. пособие / В. А. Семиченко. — Полтава, 1989. — 86 с.
3. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка в системе высшего педагогического образования: для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абдуллина. — 2-е изд. перераб. и доп. — М. : Просвещение, 1990. — 141 с.
4. Красовська О. О. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі мистецької освіти [Електронний ресурс] / О. О. Красовська // Вісник Житомирського державного університету. — Випуск 3 (69). Педагогічні науки. — 2013. — Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/9765/1/22.pdf>.
5. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. — 2-е вид. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2003. — С. 5—14.
6. Кукушин В. С. Введение в педагогическую деятельность: учебное пособие / В. С. Кукушин. — 2-е изд., с прав. и доп. — М. : ИКЦ «МарТ»; Ростовн/Д : Издательский центр «МарТ», 2005. — 256 с.
7. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зазюн, Л. В. Крамушенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зазюна. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К. : Вища шк., 2004. — С. 15—22.
8. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності / В. В. Федорчук. — Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д., 2008. — С. 8—14.
9. Івлієва О. М. Критеріально-орієнтоване тестування в системі формування професійної готовності вчителя початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / О. М. Івлієва. — Одеса, 2001. — 21 с.
10. Попова О. І. Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх учителів початкової школи [Електронний ресурс] / О. І. Попова — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_NITS_2015/Pedagogica/2_187179.doc.htm.
11. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омельяненко. — К. : Знання, 2007. — 477 с.
12. Володько В. М. Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя / В. М. Володько // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. ст. / Крим. держ. гуманіт. ін-т. — К., 2001. — Вип. 3. — 4.1. — С. 25—42.

O. PAVLOVA
Kharkiv

FEATURES OF FORMATION OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF TEACHERS OF ELEMENTARY SCHOOL

The article analyzes the psychological and pedagogical literature on the formation of professional teachers of primary school. We consider the concept of «training», «educational activities» and its characteristics. Thesis there is determined basic functions of educational activities, especially the professional training of future teachers, the general system requirements for the individual teacher. The analysis of different approaches to defining the essence of training future teachers of primary school and its main components. The content of training future teachers.

Key words: future teachers of initial classes, professional training, pedagogical activity.

Е. Г. ПАВЛОВА
г. Харьков

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

В статье представлен анализ психолого-педагогической литературы по вопросу формирования профессиональной деятельности учителей начальной школы. Рассматриваются понятия «профессиональная подготовка», «педагогическая деятельность» и ее характеристика. Выделены основные функции педагогической деятельности, особенности профессиональной подготовки будущих педагогов, систему общих требования к личности учителя. Проведен анализ различных подходов к определению сущности профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы и основные ее составляющие. Определено содержание профессиональной подготовки будущего учителя.

Ключевые слова: будущие учителя начальных классов, профессиональное обучение, педагогическая деятельность.

Стаття надійшла до редколегії 14.08.2015